

UDK 821.163.4.09-1

Pregledni rad

Nikola POPOVIĆ (Cetinje)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

nikola.popovic@fcjk.me

**CRNOGORSKA POEZIJA U INTERPRETACIJI
MIROSLAVA ĐUROVIĆA**

U ovome prilogu dat je osvrt na doprinos Miroslava Đurovića proučavanju crnogorske poezije. Za nešto više od dvije decenije prisustva na crnogorskoj književnokritičkoj sceni, gotovo dosljedno posvećene izučavanju poezije, Miroslav Đurović je iza sebe ostavio tematski raznovrstan opus, u kojem pored antologičarskog i priređivačkog rada, ogleda o značajnim crnogorskim pjesnicima druge polovine XX vijeka centralno mjesto zauzimaju dva crnogorska pjesnička klasika – Radovan Zogović i Dušan Kostić.

Ključne riječi: *Miroslav Đurović, Radovan Zogović, Dušan Kostić, crnogorska poezija XX vijeka*

Pored toga što su konačno stvoreni neophodni društveni uslovi za razvoj montenegrstike, formirane prijeko potrebne institucije za naučnu afirmaciju najmlađe grane slavistike presudan zamajac tome razvoju dale su generacije književnih istoričara, teoretičara književnosti i jezikoslovaca koje su stvarale prije njezinoga zvaničnog priznanja. Isto tako, s današnjih pozicija posmatrano, može se zaključiti da je najveći dio značajnih nosilaca toga procesa svoj radni vijek proveo izvan fakulteta i univerziteta, što se posebno odnosi na oblast književne montenegrstike. Šezdesetih godina prošloga vijeka na književnokritičku scenu pojavila se generacija zaslužnih književnih kritičara i istoričara. Imena poput Radoja Radojevića, Radoslava Rotkovića, Milorada Stojovića, Vojislava Nikčevića, Danila Radojevića, Sretena Perovića, Božidara Bora Pejovića, između ostalih, učinila su da se prekine dotadašnji tradicionalistički pristup u tretiranju crnogorske književnosti i otvore novi putevi za dublje sagledavanje naše bogate književne baštine.

Uzmemo li u obzir činjenicu da su gore pobrojani autori (i ne samo oni) reafirmaciju i kritičku revaluaciju od strane savremene crnogorske književne historiografije poodavno zavrijedili, da su njihovi radovi preštampani, priređivani izbori iz njihova stvaralaštva i sl., doći ćemo da zaključka da je ime Miroslava Đurovića, pogotovo za poznavaoce književnih prilika u Crnoj Gori 70-ih i 80-ih godina XX vijeka, ostalo nepravedno zapostavljeno. Pjesnik, esejist, putopisac, prevodilac, književni kritičar i antologičar, tokom dvodecenijskoga književnokritičkog rada, gotovo dosljedno posvećen proučavanju poezije, iza sebe je ostavio zapažene oglede i studije koje su objavljivane kao posebne monografske publikacije, kao radovi u naučnim zbornicima, stručnim časopisima, ili je pak riječ o radovima u antologijama koje je sâm priređivao. Smjelih i lucidnih zapažanja, uvijek široko otvoren za istraživanje kompleksnoga pjesničkog jezika i svijeta, ne upadajući u zamku impresionizma ili prećeranog teorijsko-metodološkog dogmatizma, Đurović je bio jedan od najposvećenijih tumača crnogorske poezije. Praktično da ne postoji značajniji pjesnik kojega nije, bilo kroz sitnije priloge, prikaze ili cjelovite oglede Đurović skicirao. Pored antologičarskog i priređivačkog rada, u kojem je Đurović otrgnuo od zaborava cijelu jednu generaciju crnogorskih pjesnika, zapaženih ogleada o pjesničkome stvaralaštvu Mirka Banjevića, Stefana Mitrovića, Mihaila Vukovića, Aleksandra Lesa Ivanovića, između ostalih, centralno mjesto u njegovim književnokritičkim opservacijama zauzimaju dva crnogorska pjesnička klasika – Radovan Zogović i Dušan Kostić. Iako se u ovome radu nećemo baviti beletrističkim opusom Miroslava Đurovića, dužni smo konstatovati da je i na tom polju ostvario vrijedne rezultate a da će meritorniji sud o dometima njegovih pjesničkih zbirki i putopisâ donijeti savremena književna kritika.

Miroslav Miro Đurović rođen je 15. maja 1938. godine u Grižici kod Rožaja. Osnovnu školu završio je u rodnome selu, nižu gimnaziju u Rožajama, a višu u Beranama i Novome Pazaru. Na grupi za jugoslovensku i opštu književnost Filološkoga fakulteta u Beogradu diplomirao je 1962. godine. Nastavničku karijeru započeo je iste godine u Rožajama (jedno vrijeme radio je i kao profesor srpskohrvatskoga jezika i književnosti u Leposaviću i Andrijevići), a 1979. godine prešao je u Titograd, đe je obavljao funkcije urednika programa i v. d. direktora Republičkoga centra za kulturno-umjetničku djelatnost, kao i poslove sekretara Udruženja književnika Crne Gore i sekretara Republičkoga odbora SUBNOR-a Crne Gore. Objavio je sedamnaest knjiga poezije i putopisa, a ostaće zabilježeno da je bio prvi laureat prestižne književne nagrade *Risto Ratković* (zajedno s Ljubislavom Milićevićem) 1973. godine. Pred sami kraj života (1988) na Filozofskome fakultetu u Sarajevu odbranio je doktorsku disertaciju *Poezija Radovana Zogovića*. Umro je u Moskvi 1989. godine.¹

Dvodecenijski književnokritički opus Miroslava Đurovića mogli bismo, uslovno, podijeliti u četiri faze: prvoj bi pripadali širi književnokritički zahvati (poput monografija o Radovanu Zogoviću i Dušanu Kostiću), druga bi se odnosila na njegov priređivački, treća na njegov antologičarski rad a četvrtoj fazi pripadali bi eseji posvećeni crnogorskim pjesnicima druge polovine XX vijeka.

Već od prvoga prikaza (1976) poezija Radovana Zogovića postaje središnja tema u književnokritičkim radovima Miroslava Đurovića. Osim činjenice da o Zogoviću počinje pisati u vrijeme kad je to, najblaže rečeno, bilo nepopularno (zbog razloga vanliterarne prirode), iskazujući samim tim građansku i intelektualnu hrabrost², Đurović je u svim svojim tekstovima afirmisao pjesničko djelo Radovana Zogovića. Stoga je gotovo nevjerovatno da je njegov doprinos proučavanju djela korifeja crnogorskoga pjesništva ostao praktično nepoznat. Oglašavajući se različitim povodima u ondašnjoj periodici i stručnim časopisima, Đurović je dopunjavao građu na osnovu koje je nastala disertacija *Poezija Radovana Zogovića*. Odbranjena 1988. godine na Filozofskome fakultetu u Sarajevu, a štampana godinu dana nakon njegove

¹ Biografske podatke preuzeli smo iz: Nada Drašković, *Bio-bibliografija Miroslava Đurovića*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.

² Književna kritika je, kako je Đurović na jednom mjestu u studiji *Poezija Radovana Zogovića* primijetio, i nakon što se Radovan Zogović vratio na književnu scenu pjesničkom zbirkom *Artikulisana riječ* (1965) njegova djela prećutkiivala ili „pisala o njemu površno, stidljivo i sporadično“, pa je *Knjažeska kancelarija* (1976) objavljena čak jedanaest godina poslije *Artikulisane riječi* ostala bez ijednog književnokritičkog osvrta. Izuzetak, po priznanju Đurovića, predstavlja upravo njegov prikaz publikovan u časopisu *Izraz* (Videti: Miroslav Đurović, „Kritički i pjesnički razgovor sa tradicijom“, *Izraz*, 1977, str. 345–350).

smrti (1990)³, *Poezija Radovana Zogovića* predstavlja prvu cjelovitu sintezu o pjesničkom stvaralaštvu Radovana Zogovića. U njoj je Đurović naučnički pedantno i akribično obuhvatio sve najznačajnije etape u njegovu pjesničkom razvoju, pa se u knjizi, pored „Uvoda“, u kojem se daje biografija pjesnikova (odrastanje, školovanje, prvi radovi, pristupanje naprednom komunističkom pokretu, ratne i poratne godine i sl.) nalaze iscrpne studije o Zogovićevim zbirkama pjesama: *Prkosne strofe*, *Artikulisana riječ*, *Lično*, *sasvim lično*, *Knjažeska kancelarija*, *Povremeno zauvijek* i *Supret za sutra*. Počevši od ciklusa pjesama *Prkosne strofe*, Zogovićeve „prve prave knjige i istinskog dokumenta socijalne lirike“⁴, *Artikulisane riječi*, nastale u „godinama pjesnikovog izgnanstva, samoće i dubokih psiholoških lomova“⁵, pjesničke knjige *Lično sasvim lično*, đe je u „tvrdu ljušturu u izvjesnoj mjeri patrijarhalnim odnosom prema svijetu prigušene individualnosti, probio svijet intimne lirike“, đe je i „čitav svijet zogovićevska intima“⁶, istorijski nadahnute *Knjažeske kancelarije*, u kojoj se, iako smještene u XIX vijek, „nadilazi dati prostor i određeno vrijeme u doba sve češće represije na individuu i njen život i sve veće politizacije umjetnosti“⁷, do izbora ljubavne poezije *Povremeno zauvijek*, prikaza „jednog vremena u kojem se više borilo, a manje ljubilo, više maštalo nego živjelo“⁸ i najzad zbirke *Supret*, pjesnikove „labudove pjesme nad mladošću (...) pune tuge i nostalgčnih tonova“⁹ – Miroslav Đurović manirom vještoga tumača uspijeva da zađe u kompleksni poetski svijet Radovana Zogovića čime se svrstao u red najznačajnijih proučavalaca djela našega velikog pjesnika.

Temeljan uvid u raznorodnu i već tada obimnu literaturu o pjesništvu Radovana Zogovića, dijahronijsko pozicioniranje njegova djela u kontekst crnogorske, južnoslovenske i evropske poezije (posebno socijalne), suptilna analiza njegovih pjesničkih ostvarenja (kako cijelih ciklusa tako i pojedinih pjesama) na osnovu koje se dobija jasna predstava o genezi Zogovićeva „pjevanja i mišljenja“, lapidaran i po mnogo čemu jedinstven jezik i stil – samo su neke od odlika studije *Poezija Radovana Zogovića*. Smatrajući Zogovića istinskim predstavnikom pokreta socijalne literature („ako njime nije počeo, moglo bi se reći da njime završava ovaj pokret“¹⁰) Đurović je istakao da utilitarizam i ideologija svojstvene ovome pokretu nijesu uticali na umjetničke domete njegove poezije budući da je „kao pjesnik, naročito knjigama zrelog

³ Miroslav Đurović, *Poezija Radovana Zogovića*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1990.

⁴ Isto, str. 43.

⁵ Isto, str. 81.

⁶ Isto, str. 144.

⁷ Isto str. 190.

⁸ Isto, str. 203.

⁹ Isto, str. 214.

¹⁰ Miroslav Đurović, *Poezija Radovana Zogovića*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1990, str. 42.

doba svoga stvaralaštva, ne samo poetskim sadržajima, već i čisto pjesničkim i formalnim rezultatima, poricao samoga sebe i ostvarivao djela neprolazne vrijednosti“¹¹. Od sedam poetskih cjelina pjesničke zbirke *Prkosne strofe*, Zogovićeve „prve prave knjige“, „raznovrsne i heterogene“, njih dvije, istoimena „Prkosne strofe“ a naročito „Došljaci – pjesme Ali Binaka“¹² (bez obzira na revolucionarnu obojenost i izraženu tendencioznost) predstavljaju manifest tzv. „mač literature“ i antologijska poetska ostvarenja. U njima su, kako je to uočio Đurović, pored ostaloga, svoje uporište pronašle Zogovićeve trajne pjesničke inspiracije – Petar II Petrović Njegoš i Vladimir Majakovski. Ali Binaka, „tipičnog albanskog metohijskog, nemoćnog i eksploatacijom pritisnutog seljaka, (...) razapetog mukama bitisanja, ali odlučnog da se bori za slobodu čovječnim sredstvima“¹³, Đurović poredi s Njegoševim igumanom Stefanom jer su „i Iguman Stefan i Ali Binak starci, sa nataloženim životnim iskustvom, i jedan i drugi nose osjećanje kontinuiteta vremena i generacija. (...) I Iguman Stefan i Ali Binak posjeduju znanje o prisustvu zla na svijetu, ali i potrebu borbe protiv njega, kao i vjeru u njegovu prolaznost. (...) Sličan im je, pjesnički topao doživljaj prirode, proljeća, plodenja i rašćenja, mada u Igumana taj doživljaj ima filozofsko značenje, jer je on učen čovjek, dok je u Ali Binaka plod iskonske seljakove vezanosti za zemlju i urođenog osjećanja životne radosti i vedrine. Na kraju, i Iguman Stefan i Ali Binak, bore se za sveljudsku slobodu, a naoružani su najmoćnijim oružjem – samom borbom i vjerom u smisao borbe i njene plodove.“¹⁴

Polazeći od činjenice da je Njegoševo djelo snažno uticalo na pjesništvo Radovana Zogovića, iako on „nije bio Zogovićev uzor, u smislu pjesničkog ugledanja“, svjestan da se u njima nalazi ključ ne samo za Zogovićevo razumijevanje Njegoša već i za njegovo shvatanje poezije uopšte, Đurović je tumačio i Zogovićeve eseje posvećene Njegošu¹⁵. Za Đurovića su eseji o Njegošu i pored ideološke (zlo)upotrebe (pogotovo esej *Njegoševa poema o borbi i slobodi* pročitani prvi put na proslavi stogodišnjice *Gorskog vijenca* 1947. na Cetinju) jasan pokazatelj da je Zogović „dao doprinos ne samo u otkrivanju novih vrijednosti velikog pjesnika, već ga je približio našem vremenu, čineći ga našim savremenikom, otkrivajući posredno izvjesna svoja pjesnička polazišta“¹⁶. Velikanu crnogorske poezije, kome su u posljednjoj fazi pjesničkoga

¹¹ Isto, str. 43.

¹² Videti i u: Miroslav Đurović, „Poema o borbi za slobodu – o ‘Došljacima’ Radovana Zogovića“, *Ovdje*, god. 10, br. 113, 1978, str. 11–12.

¹³ Isto, str. 64.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto, str. 249–255.

¹⁶ Isto, str. 255.

stvaralaštva pridružuju Majakovski i Dante, Zogović je posvetio ciklus od trinaest pjesama pod naslovom „Petrograd i natrag ili Što je sve Austrija preduzela uz Njegošev povratak sa zavladičenja u Rusiji“. Objavljen prvi put u *Glasniku odjeljenja umjetnosti* Crnogorske akademije nauka i umjetnosti 1982. godine, a oblikovan u posljednjoj pjesničkoj zbirci *Supret za sjutra*, ciklus pjesama o Njegošu, po mišljenju Đurovića, „spajaju njegovo i naše vrijeme, autora *Gorskog vijenca* i Zogovića“, u kome je naš pjesnik „našao svoje osnovno pjesničko i ljudsko polazište i uporište, sopstveni etički obrazac uloge pjesnika i smisla pjevanja. Pjesnikova filozofija – njegoševska je: borba neprestana. Život i poezija – jedno su.“¹⁷

Uticaj Vladimira Majakovskoga¹⁸ provlači se kroz cjelokupno stvaralaštvo Radovana Zogovića. Počev od „Poeme o biografiji druga Tita“¹⁹ (zastupljene u *Prkosnim strofama*) kojoj uticaj Majakovskoga umanjuje umjetničku vrijednost i za koju Đurović kaže da u „izvjesnoj mjeri određuje poetiku našeg pjesnika“ do stihova posvećenih velikanu ruske poezije i njegove „nedovršene i fragmentarne kritičke riječi“, za književnu je istoriografiju od naročitoga značaja, kako je Đurović zapazio, Zogovićev rad na prevodenju njegovih pjesama. Uočavajući nesumnjiv uticaj i analizirajući kompleksan odnos koji Zogovićeva pjesnička riječ ima u odnosu na Majakovskoga, Đurović je precizno utvrdio: „Svodeći Zogovićev odnos prema Majakovskom, s puno razloga možemo da zaključimo da je ruski sovjetski pjesnik pola vijeka bio njegova ljudska i pjesnička ljubav, da je naš pjesnik, najviše prevodenjem, doprinio njegovom adekvatnijem predstavljanju i buđenju zanimanja za Majakovskog na jugoslovenskim prostorima i, što je najvažnije, da je puno naučio od Majakovskog, trpeći pri tom uticaje, ali ostajući autentičan i svoj.“²⁰

¹⁷ Isto, str. 274.

¹⁸ Videti i: Miroslav Đurović, „Majakovski i Zogović“, u: *Radovan Zogović, pjesnik i čovjek (zbornik radova)*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1988, str. 307–323.

¹⁹ *Poema o biografiji druga Tita*, napisana za vrijeme rata, oktobra 1943. godine, a konačno oblikovana i dopunjena s dvije pjesme u *Prkosnim strofama*, najočitiji je primjer uticaja Vladimira Majakovskoga na pjesništvo Radovana Zogovića. Utilitaristički usmjerena ka afirmaciji lika i djela predvodnika revolucionarnoga pokreta u ondašnjoj Jugoslaviji, izuzetno popularna u toku i nakon samog rata, danas ograničene književno-estetske vrijednosti, ona je pouzdan indikator, kako je Đurović potcrtao, preko kojega se uočava intenzitet književnoga uticaja Majakovskog, naročito u početnoj fazi poetskoga stvaralaštva Radovana Zogovića. I pored toga što je poema napisana „izlomljenim, majakovskijevim stihom (...) prvi put u jugoslovenskoj poeziji uspješno primijenjenim“, za Đurovića je *Poema o biografiji druga Tita* „originalno ostvarena, jer su i predmet poeme, i prostor i vrijeme i, što je najbitnije, autentični pjesnički iskaz, koji daje pečat djelu, originalni i drugačiji“ (Isto, str. 72).

²⁰ Isto, str. 73.

Da bismo ukazali na značaj studije *Poezija Radovana Zogovića* za proučavanje djela našeg velikog pjesnika, naglasivši da on nije dosad u našoj književnoj historiografiji ni adekvatno prikazan a kamoli vrednovan, a najprije ukazali na Đurovićev predan rad na njenom uobličenju, pored gore navedenoga – svjesni ograničenja ovoga priloga – izdvojimo još jedan interesantan detalj. Naime, Miroslav Đurović je pripremajući disertaciju o pjesništvu Radovana Zogovića posetio njegov dom i u njegovu radnom stolu pronašao pet neobjavljenih pjesama.²¹ One se, istakao je Đurović, po svojim formalnim odlikama bitnije ne razlikuju od njegovih objavljenih pjesama, ne dosežu vrh njegova pjesništva, ali je „njihova draž što su ostale da govore poslije pjesnika i u ime njega“ te stoga „obogaćuju njegovo djelo i šire vidike i mogućnosti tumačenja njegovog sveukupnog pjesničkog stvaralaštva. I u tome je njihova posebnost i vrijednost“.²²

Osim studije *Poezija Radovana Zogovića* koju prvenstveno zbog oslobođanja Zogovićeve poezije ideološkoga balasta i usmjerenja ka interpretativno-analitičkom sagledavanju dometa njegovih pjesničkih djela pribrajamo u značajna ostvarenja književne montenegristike, krugu obimnijih *zogovićevskih* radova Miroslava Đurovića pripada i feljton *Sa Radovanom Zogovićem, lično*²³. Dvadeset i sedam feljtona objavljenih u *Pobjedi* 1989. godine, odnosno razgovori – snimani na magnetofonskoj traci – koje je od 1976. do 1986. godine u Titogradu, Beogradu i Žabljaku Đurović vodio sa Zogovićem vrijedna su dopuna biografiji ove po mnogo čemu kontroverzne ličnosti naše novije istorije. Odnos s Radovanom Vukovićem, generacijom „maštara, literata i boraca“, interesantna anegdota o Ali Devi, partijskome šefu na Kosovu, koji je bio protiv toga da se štampaju *Došljaci – pjesme Ali Binaka* „da se ne bi vidjelo da su borbu za oslobođanje Albanaca započeli Crnogorci“, istorija odnosa s Đilasom, sukob na književnoj ljevici, priče o godinama izolacije, susreti s Miroslavom Krležom, odnos s Ivom Andrićem, književni uticaj Majakovskoga – samo su neke od tema o kojima je, već u poodmaklim godinama, Zogović govorio. Do publikovanja posebne monografije, u kojoj bi se osim razgovora s Zogovićem našle i brojne fotografije iz njegove porodične arhive, zbog smrti Miroslava Đurovića nažalost nije došlo i samim tim stavio pečat na njegovo višedecenijsko studiozno bavljenje životom i poezijom našega velikog pjesnika.

²¹ Objavljeno i u: Miroslav Đurović, „Pjesnička zaostavština Radovana Zogovića“, *Ovdje*, god. 20, br. 230–231, 1988, str. 3–4.

²² Isto, str.

²³ Miroslav Đurović, „Sa Radovanom Zogovićem, lično“, *Pobjeda*, br. 8443–8469, 1989.

Dušanu Kostiću, po broju objavljenih prikaza i ogleda, a ponajviše po studiji *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*²⁴ pripada važno mjesto u književnim interpretacijama Miroslava Đurovića. Publikovana još za Kostićeva života (1984) studija *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću* svojevrsni je presek književnoga stvaralaštva Kostića, đe je Đurović, pored analize pjesničkih ostvarenja, pažnju posvetio i drugim vrstama u kojima se ogledao Dušan Kostić – romanima za decu, putopisnoj literaturi dok je posebno poglavlje odvojio i za mjesto Kostića u književnoj kritici kao i za selektivnu bibliografiju (podaci o Kostićevim knjigama i napisima i važnijim radovima o njemu). Iako nazvana *esejom*, po dubini zahvata, koncepciji i načinu pristupa nesumnjivo je riječ o studiji, na čijim se stranicama prepoznaju osobenosti književnokritičkoga prosedea Miroslava Đurovića. To je uočio i Čedo Vuković utvrdivši da je studija pisana „nестandardno, stilom nadahnutog esejiste“,²⁵ pa se u njoj, i bez čvršćega teorijsko-metodološkog uvida, ipak „donosi niz novih zaključaka i ocjena i ujedno nastoji da (se) Kostićevo raznorodno djelo sagleda u okviru savremenih književnih strujanja i dometa“²⁶.

Nakon uvodnog (biografskog) „Životna staza pjesnikova“ koji otvara studiju *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*, Đurović je u poglavlju „Poezija između ljubavi i mržnje“ iscrpno pisao o karakteristikama poezije Dušana Kostića. Osim o antologijskoj pjesmi *Sleđena tišina Visitora*, „najčistijoj i najslojevitijoj“ Kostićevijoj pjesmi, koja je za Đurovića „jedno je od onih neponovljivih tkanja od riječi koja se boluju i nose cijelog života, a samo jedanput napišu za cio život, ono po čemu pamtimo i prepoznavamo pjesnike, kao Lazu Kostića po pjesmi *Santa Maria della salute*, Tina Ujevića po *Svakidašnjoj jadikovki*, Crnjanskog po *Stražilovu*“,²⁷ u fokusu njegovih književnokritičkih zapažanja su specifičnosti revolucionarne poezije Dušana Kostića, odnos pjesnikova prema domovini Crnoj Gori, Njegoš kao pjesnički uzor i motiv, samoća kao lajtmotiv cjelokupne njegove poezije (naročito u zreloj fazi Kostićeva stvaralaštva), ljubav u poeziji Dušana Kostića, kao i prikaz dotad neadekvatno vrednovane Kostićeve poezije za decu. Sagledavajući višedecenijsko pjesničko stvaralaštvo jednog od najznačajnijih crnogorskih književnika druge polovine XX vijeka, Đurović je rezimirao: „Za pola vijeka pjevanja i mišljenja, Kostić je objavio tridesetak knjiga poezije. Na tom pje-

²⁴ Miroslav Đurović, *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*, NIO Univerzitetska riječ, Titograd, 1984.

²⁵ Čedo Vuković, „Govor sa svojim vremenom“, *Pobjeda*, br. 6789, 1984, str. 10. Isto i u: Čedo Vuković, „O knjizi Miroslava Đurovića ‘Lirski šapat svijetu’“, *Spone*, br. 1, Nikšić, 1984, str. 84–86.

²⁶ Čedo Vuković, n. d., str. 10.

²⁷ Miroslav Đurović, *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*, NIO Univerzitetska riječ, Titograd, 1984, str. 21.

sničkom putu, dugom pola vijeka, bilo je i posrtaja i zabluda, bilo je slabijih i pjesama i knjiga. Kostić je pisao kako je živio – svakodnevno, pa i njegova pjesnička ostvarenja nose pečat životnih plima i osjeka. Možda je i mnogo pisao i previše se rasipao. Ali pisati, za njega je značilo živjeti, i obrnuto. A rasipa se samo onaj ko ima što da prospe i da kaže. A Kostić je imao i govorio. Kao što je davno rečeno, Kostić je ljetopisac naše zemlje, ali i hroničar vremena, njegovih uzleta i padova, ljudskih doživljaja i mijena. Dušan Kostić nije pjesnik jedne pjesme ni pjesnik jednog djela. On je pjesnik cjeline. Osobeni liričar u jednom ne mnogo lirskom vremenu, koje teče između dva pola: ljubavi i mržnje. I Kostićeva poezija sva je između ta dva pola. Otpor mržnji i čežnja za ljubavlju²⁸

Romanesknj opus Dušana Kostića, iskazan kroz njegova četiri romana za decu: *Gluva pećina*, *Sutjeska*, *Modro blago* i *Gora Koštanova* (kome se pridružuje i poema *Gradić Jelengaj*) Đurović je podijelio u tri tematske cjeline: *mladi u ratu i revoluciji*, *pjesnikovo djetinjstvo i zavičaj* i *djeca u savremenom svijetu*. Romani *Gluva pećina* i njegov nastavak roman *Sutjeska* po svojim formalnim obilježjima pripadaju ostvarenjima revolucionarne književnosti, poema *Gradić Jelengaj* a naročito roman *Gora Koštanova* autorove su reminiscencije na djetinjstvo, dok je u romanu *Modro blago*, prema mišljenju Đurovića, lišenom autobiografskih elemenata, predložena slika dece u savremenom, mirnodopskom vremenu. O umjetničkim dometima Kostićevih romana za decu Đurović je zapisao: „Sve Kostićeve romane odlikuje istinitost i realnost izabranog svijeta i životnih situacija, izdiferenciranost i plastičnost likova, skladna kompozicija, dinamičan ritam događaja i toka pripovijedanja, poetski jezik. Nedostaci su im u prisustvu faktografije koja je sputavala razmah mašte, i u lakoći koja je pisca odvrćala od traganja za složenijim umjetničkim rješenjima“.²⁹

Putopise i zapise Dušana Kostića, objavljene u pet knjiga (*Krajevi i ljudi*, *Gradovi u prolazu*, *Gradovi*, *more*, *kamen*, *Impresije viđenja Herceg-Novog* i *Zapisi o ljudima*), Đurović je, slično kao i romane, podijelio u tri skupine: *o gradovima*, *o krajevima*, *o ljudima*. Opisani gradovi³⁰ su zapravo reportaže u kojima autor „identifikuje gradove sa njihovom pjesnicima, kao Vranje sa Borom i Mitkeom, čak personificira gradove, pa o Korčuli, Orebiću i Ohridu, na primjer, kaže ONA, ON“, opisi krajeva „Pelagije, Prokletija, Lovćena, Lima,

²⁸ Isto, str. 37.

²⁹ Isto, str. 54–55.

³⁰ „Herceg Novi, Korčula, Peć, Plav, gradić pjesnikovog djetinjstva, Borino i Mitkeovo Vranje, sunčani Mostar, grad Šantićev i Ćorovićev, Trebinje, zavičaj Dučićev, Njegoševo Cetinje, Ljubišina Budva i Budva mladosti, divni Poreč, nezaboravni Ohrid i ustaničko Kruševo“ (Isto, str. 67).

mora, Hercegovine, Dalmacije i Istre rijetki su u našoj savremenoj putopisnoj prozi“, za zapise o ljudima Đurović kaže da „po svojoj autentičnosti i sticanju moralnih principa, bez literarnih pretenzija i kondenzacije u izrazu podsjećaju na *Primjere čojstva i junaštva* Marka Miljanova“, pa je putopisna literatura Dušana Kostića, prema mišljenju Đurovića, važna za razumijevanje cjelokupne piščeve poetike.

U posljednjem poglavlju studije *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću* Đurović se osvrnuo na književnokritičku recepciju njegova djela. Analitičko-sintetičkim pristupom, od pozitivnih kritika, poput prikaza Velibora Gligorića, Milana Bogdanovića, pjesnika Dušana Matića, Rista Ratkovića, eseja Šima Vučetića koji „spada u najpouzdanije i najljepše stranice napisane o Kostiću“, Boška Novakovića, Dragana Jeremića, Milivoja Markovića, do negativnih, poput eseja i „pamfleta“ Radomira Konstantinovića, Đurović je dao pregled najvažnijih književnokritičkih stavova o književnom stvaralaštvu Dušana Kostića. (U poseban krug književne kritike Đurović je smjestio crnogorsku, naglasivši da su crnogorski kritičari o „pjesniku crnogorske zemlje, njenih ljudi i pejzaža, njene istorijske sudbine (...) ostajući gluhi za mane Kostićeve poezije ipak više od drugih osjećali vibracije njene, hvatali i onaj neuhvatljivi poetski fluid“³¹.) Međutim, ostaje činjenica da se u poglavlju „Dušan Kostić u književnoj kritici“ Đurović nije, kako je tačno zapazio Vuković, „zadovoljio saopštavanjem različitih kritičarskih analiza i ocjena; naprotiv, on se često hvatao u koštac s njima – nastojao da ih svojim analizama i nalazima potvrdi, unekoliko pomjeri ili pobije“³² te zbog angažovanog odnosa prema stavovima kritičara-prethodnika, ponegde i na granici prećerivanja, i pored svih napora, nije mogao da izbjegne subjektivnost.

Studija *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*, brojni prikazi Kostićevih pjesničkih zbirki uz Đurovićev posthumno objavljeni rad „Porijeklo i značenje kostićevske sjete“³³ čine nezaobilazno štivo u vrednovanju bogatoga stvaralaštva jednog od najvećih crnogorskih književnika XX vijeka. Njima je Miroslav Đurović značajno doprinio proučavanju djela Dušana Kostića, a ponajprije ukazao na specifičnosti svojega književnokritičkog postupka, što slikovito potvrđuju i riječi književnog kritičara Voja Marjanovića: „Konačno, pišući esej o poeziji, tj. književnom delu Dušana Kostića, Đurović je angažovao maksimalne napore da nam osvetli životni i stvaralački put put pisca do koga nam je stalo i u čiju stvaralačku reč verujemo. Knjiga koja je pred nama,

³¹ Miroslav Đurović, *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*, NIO Univerzitetska riječ, Titograd, 1984, str. 97.

³² Čedo Vuković, n. d.

³³ Miroslav Đurović, „Porijeklo i značenje kostićevske sjete“, u: *Književno djelo Dušana Kostića*, zbornik radova, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 1990, str. 147–154.

otuda, zaslužuje da bude nazvana studijom, jer to jeste. (...) Bez sumnje, nedostaje u ovoj knjizi više naučnog aparata, knjiga je lišena stroge akribije i metodološke principijelnosti, ali je, umesto toga, obogaćena spontanim i racionalnim rasuđivanjem. Sa stranica knjige o Dušanu Kostiću čita se rukopis zaljubljenika u delo jednog pisca, misao i senzibilitet čoveka koji piše srcem, dakle spontanim emocijama, a to je, po našem skromnom utisku, više nego preterano insistiranje na podatku i faktografiji“.³⁴

Osim zapaženog, nažalost u književnoj istoriografiji nedovoljno isticanog doprinosa Miroslava Đurovića proučavanju pjesničkoga djela Radovana Zogovića i Dušana Kostića, tematsko raznovrsni književnokritički opus zakružuje njegov priređivački rad. Tu prvenstveno mislimo na knjigu *Životom i stihom (crnogorski pjesnici pali u NOR-u i Španiji)*³⁵ iz 1983. godine. Konceptijski zamišljena kao panorama predratne i ratne crnogorske socijalne poezije knjiga *Životom i stihom* samom svojom tematikom razbija okvire šture književnoistorijske faktografije. Predstavljajući pjesničke portrete petnaest crnogorskih pjesnika, a pogotovo njihove tragične životne sudbine,³⁶ pogibije u NOR-u i Španskom građanskom ratu, Đurović je uspio da prikaže intelektualnu i etičku snagu crnogorskog komunističkog revolucionarnog pokreta. (Njegov značaj, po svemu sudeći, treba isticati upravo danas – u vrijeme rehabilitacije fašističkoga četničkog pokreta (u nama susjednoj zemlji) ili preneglašavanja uloge (u Crnoj Gori) minornoga i takođe fašističkog, kolaboracionističkog *zelenaskog* pokreta.)

³⁴ Voja Marjanović, „Miroslav Đurović – ‘Lirski šapat svijetu’“, *Stremljenja*, br. 6, Priština, 1985, str. 161.

³⁵ Miroslav Đurović, *Životom i stihom (Crnogorski pjesnici pali u NOR-u i Španiji)*, Pobjeda, Titograd, 1983. Miroslav Đurović je takođe priređivač izbora iz poezije Radosava Ljumovića i Vukića Gošovića Komskega (Radosav Ljumović, *Daleka zvijezda*, Narodna biblioteka „Radosav Ljumović“, Titograd, 1981; Vukić Gošović-Komski, *Listaj goro*, Opštinski odbor SUBNOR-a Titograd, Titograd, 1985). Uvodne studije u ovim dvama izborima uključene su u knjigu *Životom i stihom*.

³⁶ Interesovanje Miroslava Đurovića za životne sudbine pjesnika nije se završilo priređivanjem knjige *Životom i stihom (crnogorski pjesnici pali u NOR-u i Španiji)*. Pored tzv. prološkoga teksta „Smrt i pjesnička vidovitost“ (1982) i pomenute monografije, svakako treba izdvojiti esej *Pjesničke kobi*. Objavljen u dva nastavka u sarajevskom časopisu *Dalje* 1988. i 1989, a preštampan pod naslovom *Udes pjesnika* 2005. godine, esej *Pjesničke kobi* predstavlja pokušaj autora da odgonetne razloge pjesničke kratkovječnosti a posredno ukaže i na poziciju pjesnika u današnjem svijetu, na njihovu otuđenost, analizom životnih biografija razobličiti odnos pjesnika i pjesme i sl. Iza poetski nadahnutog eseja, sačinjenog od više nego interesantnog spiska od 141 pjesnika čiji su životi bili „meteorski kratki“, osim južnoslovenskih (Njegoš, Prešeren, Goran, A. B. Šimić, Jakšić itd.), dopunjen najvećim svjetskim pjesnicima (Puškin, Bajron, Majakovski, Lorka, Jesenjin), nahodi se prije svega rukopis istinskog zaljubljenika u poeziju.

O generaciji pjesnika pripadnika pokreta socijalne literature u crnogorskoj nauci o književnosti i istoriji književnosti do pojave knjige *Životom i stihom* pisao je manji broj autora. Liše iščepkanih i rasutih radova u periodici, uz rijetka prišćenja povodom kakvoga jubileja i sl., crnogorskim pjesnicima između dva svjetska rata, a posebno onima koji su poginuli u NOR-u i Španskome građanskom ratu, nije posvećivana gotovo nikakva pažnja. Budući da jedan broj pjesnika crnogorske revolucionarne (socijalne) poezije nije stigao da se stvaralački formira, da je pogibijama u ratovima za nacionalno i kulturno oslobođenje utihnuo njihov umjetnički (i životni) glas, ne treba da čudi njihov izostanak iz ondašnje književne historiografije. Objedinjeni na jednom mjestu, od začetnika pokreta socijalne poezije Radosava Ljumovića, preko Mirka Kostića, Vukajla Kukulja, Dušana Grbovića, Vladimira Milića, Nikole Lopičića, Radovana Vukovića, Đorđa Lopičića, Mijata Maškovića, Baja Sekulića, Buda Tomovića do Vukića Gošovića Komskoga, Sava Dragojevića, Beća Bašića i najmlađega Krsta Krivokapića, pjesnički portreti crnogorskih pjesnika-ratnika u knjizi *Životom i stihom* uveliko svjedoče o vrijednosti crnogorskoga pokreta socijalne literature čije će poetičke i etičke postavke naći odraza i u djelima najznačajnijih stvaralaca naše književnosti: Rista Ratkovića, Mirka Banjevića, Radovana Zogovića, Janka Donovića, Mihaila Vukovića, Dušana Kostića... Stoga knjigu Miroslava Đurovića *Životom i stihom (crnogorski pjesnici pali u NOR-u i Španiji)* treba razumjeti kao doprinos crnogorskoj literarnoj istoriji ali isto tako treba ukazati i na njen širi kulturološki značaj.

Raznoliki po svojim književnim i životnim sudbinama, nedovršena i fragmentarna djela, neki poznati prvenstveno kao književni kritičari (Radovan Vuković, Vladimir Milić, Đorđe Lopičić) ili pak kao prozni pisci (Nikola Lopičić) pripadnici crnogorskoga pokreta socijalne literature u knjizi *Životom i stihom* tretirani su prije svega kao pjesnici. Istoimeni predgovor „Životom i stihom“, zapisi o njihovu književnom stvaralaštvu – koji se ne ograničavaju na prikaz pjesničkih ostvarenja – i izbor iz poezije petnaest crnogorskih pjesnika-ratnika čine kompozicioni okvir pomenute monografije. Predanim arhivskim radom na rekonstrukciji njihovih životnih biografija, pronalaženjem izgubljenih i manje poznatih rukopisa, analizom dotad objavljenih tekstova o generaciji naših poginulih pjesnika, a naročito svojim lapidarnim, esejističko-poetskim stilom Đurović je uspio da sačini istinski „pomenik njima – ljepši od kakvog pompeznog monumenta“.³⁷ Da bi se, s današnjih pozicija posmatrano, dobila predstava o značaju priređivanja knjige *Životom i stihom (crnogorski pjesnici pali u NOR-u i Španiji)* ne samo za našu književnu već i kulturnu istoriju, dovoljno je, umjesto bilo kakvog zaključka, citirati navode

³⁷ Dušan Kostić, „Pomenik ili spomenik“, *Pobjeda*, br. 6417, 1983, str. 9.

iz intervjua s Miroslavom Đurovićem objavljenog u *Pobjedi* 1983. godine: „Svojim sudbinama, obrazovanjem i kulturom (Savo Dragojević je, na primjer, znao nekoliko stranih jezika), komunističkom dosljednošću i tragikom, fascinantno me privukla generacija crnogorskih pjesnika. U njoj su, ili bi trebalo da su, naši duhovni korijeni. Najstariji među njima – Radosav Ljumović, živio je svega 36 a najmlađi Krsto Krivokapić – jedva 24 godine. Mnogima od njih ni groba se ne zna. Ali, nažalost, nema ni sjećanja na njih. (...) Ovi mladi Orfeji, čije su najljepše pjesme ostale u grlu presječene, dali su svome narodu i više od života – svoje snove i nenapisane pjesme. (...) Naprotiv, iako fragmentarna i rasuta, njihova djela govore rječitio i autentično i o svojim autorima i o vremenu koje je bilo njihovo, ali koje je i naše. (...) Ljudski likovi i djela ovih pisaca, osim rijetkih izuzetaka i sporadičnih prisjećanja, do danas su javnosti ostali nepoznati. Postojala je opasnost da oni i po drugi put umru (što je strašnija smrt), da ih, zahvaljujući našem kratkom pamćenju, nemaru i ‘smislu’ za zaborav – zaboravimo. Osim toga, na njihovo odsustvo iz naše književne istorije i iz tekućeg književnog života, utiču i pomodarske, lažne i dekadentne struje raznih nedoučenih piskarala, koji se, opijeni drogama elitovskih usvojenčadi i praktično stide ovih pisaca, nabijedeno ubijedeni da svijet i literatura počinju od njih današnjih.“³⁸

Kao antologičar Đurović je crnogorsku književnu historiografiju zadužio prije svega antologijom *Savremena crnogorska poezija*.³⁹ O vrijednosti ove antologije za našu istoriju književnosti nemoguće je govoriti bez osvrta na ostale antologijske izbore koji su se 70-ih i 80-ih godina prošloga vijeka pojavili u Crnoj Gori. Izuzimajući *antologijsku* antologiju časopisa *Stvaranja*⁴⁰

³⁸ Momir Marković, „Protiv zaborava“, intervju s Miroslavom Đurovićem, *Pobjeda*, br. 6392, 1983, str. 7.

³⁹ Miroslav Đurović, *Savremena crnogorska poezija*, Odzivi, Bijelo Polje, 1974.

⁴⁰ Nažalost i danas, tačno četiri decenije nakon objavljivanja, potrebno je govoriti o značaju antologije časopisa *Stvaranje* („Antologija crnogorske književnosti IX–XX vijek“, *Stvaranje*, br. 10, Titograd, 1976). U njoj je, naime, crnogorska književnost po prvi put posmatrana integralno, u svom hiljadugodišnjem trajanju. Obuhvatanjem djela i stvaraoca s cijeloga prostora današnje Crne Gore (od *Andreacijeve povelje* do Zuvdije Hodžića) i poprimivši nadkonfesionalni karakter, antologija *Stvaranja* cijele je vjekove naše nacionalne literature vratila svojoj matici – dotad klerikalno-tradicionalistički pribrajanima srpskoj ili hrvatskoj književnosti i kulturi. Grupi crnogorskih istoričara književnosti koji su učestvovali u priređivanju pomenute antologije treba prije svega odati priznanje na intelektualnoj hrabrosti u izuzetno nepovoljnim kulturno-političkim prilikama, premda smo svjedoci neshvatljive spremnosti današnje crnogorske *intelektualne elite*, skrivene iza tobožnjeg „kapitalnog djela crnogorske kulture“ i najviše naučne institucije – bez obzira na neuporedivo drukčiji sociokulturni kontekst – da olako bagateliše vjekovima našega bogatog književnog nasljeđa. O značaju i odjeku antologije časopisa *Stvaranje* u crnogorskoj istoriji književnosti pogledati instruktivan tekst istoričara književnosti Aleksandra Radomana: „Istoričar književnosti Milorad Stojović“, *Matica*, god. 15, br. 59, 2014, str. 325–350.

iz 1976. godine, najznačajniji presek crnogorske literature, tada su objavljene: *Antologija crnogorske poezije* Milorada Stojovića (1972), panorama *Novije pjesništvo u Crnoj Gori* (publikovana u časopisu *Omladinski pokret* (1982) i *Antologija moderne crnogorske poezije* Budimira Dubaka iz 1984. godine. Za razliku od potonje dvije antologije koje zbog neadekvatnog tretmana crnogorske poezije nemaju veći književnoistorijski značaj i koje Đurovića prikazuju prvenstveno kao polemičara, *Antologija crnogorske poezije* Milorada Stojovića i antologija *Savremena crnogorska poezija* Miroslava Đurovića predstavljaju važne antologijske sinteze. Iako su antologijski izbori prije svega produkt autorova subjektivna viđenja literature, njegova kritičarskog metoda, a s književnoistorijske distance svaka je antologija u stvari samo „deo opštih opredeljenja, slika vremena, svedočanstvo književne i kulturne klime“⁴¹, kroz drukčiji teorijsko-metodološki pristup u koncipiranju Stojovićeve i Đurovićeve antologije ipak se mogu jasnije sagledati specifičnosti književnokritičkoga prosede Miroslava Đurovića. Analizirajući pomenute antologije književni kritičar Risto Trifković tačno je zapazio: „Stojovićeva antologija je nešto uzdržanija u odabiru pjesnika, kruća, i ne baš anticipatorska, bez smjelosti predviđanja, na sigurnom tlu dokazanih vrijednosti, a Đurovićeva, što je trebalo i pretpostavljati, uz rečene osvjedočenosti, senzibilnija i mekša i više okrenuta novim pojavama i vrijednostima. Jedan indikator, mada ne i jedini, je i broj odabranih pjesnika i pjesama. Stojovićeva antologija broji 27 pjesnika i 77 pjesama (ili odlomaka iz poema), dok Đurovićeva svih 41 pjesnika i 138 pjesama!“⁴² Bez namjere da ulazimo u vrijednosne ocjene ovih dvaju antologija, kako zbog činjenice da su se u Đurovićevu izboru našli i oni pjesnici koji su „ovdje doživjeli zvjezdane trenutke“⁴³, a pogotovo shvatajući da su antologijske sinteze krajnje subjektivne tvorevine i kao takve uvijek su podložne kritičkim osvrtima i analizama, ipak se mora uzeti u obzir Đurovićeva spremnost da u antologiju uđu autori različitih generacija čime se prije svega pokazala raznovrsnost crnogorske poezije. Antologija *Savremena crnogorska poezija* stoga je bila „značajan napredak u vrednovanju ove poezije, njen dobar pregled, neophodan priručnik za uvid u nju i u njena najbolja dostignuća i znatno cjelovitija knjiga od prethodnih koje su se na ovakav način bavile novijim crnogorskim pjesništvom“⁴⁴.

⁴¹ Radomir Ivanović, „Antologijska prezentacija (Na marginama izbora Miroslava Đurovića – ‘Savremena crnogorska poezija’)“, *Odjek*, god. 28, br. 8, 1975, str. 15.

⁴² Risto Trifković, „Čovjekovanje: na prelazu iz prošlosti u sadašnjost i budućnost (Crnogorska novija poezija kroz vizir dveju antologija)“, *Bagdala*, god. 18, br. 207–208, 1976, str. 28.

⁴³ Branko Jokić, „Antologijom ka pjesničkim vrijednostima“, *Sloboda*, god. 15, br. 324, 1975, str. 5.

⁴⁴ Isto.

Osim navedenoga izbora antologiju *Savremena crnogorska poezija* sačinjava i predgovor „Poezija borbe i čovječstva“. U njemu je, prateći genezu savremene poezije Crnogoraca, Đurović izdvojio pet njenih osnovnih distinktivnih obilježja: etičnost, zavičajnost, borbenost, jezičke specifičnosti i raznovrsnost. Uz etičnost, koja vrhuni crnogorskom literarnom tradicijom, u djelima starije generacije stvaralaca, po mišljenju Đurovića, javlja se i fenomen oca. Prevladavajući epski registar i opterećenost istorijom, mlađe generacije crnogorskih pjesnika ne odustaju od tradicije jer za njih „tradicija nije samo opojni otrov već vrelo novih tokova“, pa je njihova poezija zapravo bunt „protiv lakirane i lažne tradicije, a za otkrivanje suštinskih istina o čovjeku, za kontakt sa njegovim klasnim bićem“. Zavičaj kao trajna poetska inspiracija i „česta suza i prva Scila i Haribda crnogorskih pjesnika“ poprima šire umjetničke dimenzije, mire se selo i grad, urbani i ruralni ambijent, demistifikovanjem *geografskog* otvara se prostor za *etičko* i *filozofsko* a u krajnjem i za *opštečovječansko* i *svevremeno* te on tako „gubi granice i prostor i pretače se u vrijeme, koje je, kako bi rekao Čedo Vuković, naš pravi zavičaj“. Imantne crnogorskoj poeziji XX vijeka, borba i revolucija, uslovile su odsustvo ljubavnih tema („patrijarhalni uzusi, recidivi tradicije i etički nazori svakako su glavni razlozi što u ovoj poeziji nema ljubavnih pjesama“) a crnogorski jezik, koji je „iznikao iz litice, pročišćen vodama rijeka i jezera i upio pitominu južnog mora, zadahnut mirisima šuma“, u djelima naših pjesnika je, kako je Đurović rezimirao, prije svega autohton i specifičan. Knjiga *Savremena crnogorska poezija* Miroslava Đurovića je bez obzira na upitnu literarnu vrijednost pojedinih zastupljenih pjesnika značajna antologijska prezentacija crnogorske poezije XX vijeka. Pokazatelj je u prvom redu Đurovićeve književnokritičkog metoda, što je primijetio i književni kritičar Radomir Ivanović zaključivši da pored „tečno pisanog predgovora“ u njegovu izboru „ima izvesne svežine, jer se sastavljač antologije više oslanjao na svoje poetsko osećanje nego na logičnu mapu rasuđivanja, koja karakteriše druge slične izbore“. ⁴⁵

Nevelik broj polemičkih tekstova Miroslava Đurovića, na prvi pogled bez većega književnoistorijskog značaja, svjedočanstva su njegove posvećenosti borbi za afirmaciju crnogorske književnosti. Time se Đurović priključio plejadi zaslužnih montenegrista: Radoju Radojeviću, Radoslavu Rotkoviću, Miloradu Stojoviću, Vojislavu P. Nikčeviću i drugima. U dvijema polemikama – prvoj, nastaloj u vezi s objavljivanjem panorame *Novije pjesništvo u Crnoj Gori*, i drugoj, povodom izlaska iz štampe kraljevačke *Antologije moderne crnogorske poezije* Budimira Dubaka – jasno su se očitovale dvije već tada

⁴⁵ Radomir Ivanović, „Antologijska prezentacija (Na marginama izbora Miroslava Đurovića – ‘Savremena crnogorska poezija’)“, *Odjek*, god. 28, br. 8, 1975, str. 15.

oštro polarizovane struje u našoj nauci o književnosti. Iako je u polemici oko panorame *Novije pjesništvo u Crnoj Gori* Đurović opravdano ukazao na vriednosne domete pomenute panorame⁴⁶, na činjenicu da je *pseudopsovačkim* pjesmama obesmišljena naša savremena literatura (što potvrđuje i izbor – danas sasvim efemernih pjesnika), za crnogorsku književnu historiografiju je od naročitoga značaja njegova opaska da je upitan sâm naziv panorame – „zašto ne crnogorska?“⁴⁷ U vezi s tim znakovit je odgovor Budimira Dubaka: „Ako smo dobro razumjeli ovo zabrinuto Đurovićevo pitanje, on se u formi pitanja, dakle čuđenja, zalaže za etnički čistu crnogorsku (književnu) republiku. (...) Nejasno je zbog čega bi svi oni (zastupljeni pjesnici – prim. N. P.) morali (osim zbog toga što tako misli M. Đurović i njemu slični) da pripadaju crnogorskoj poeziji (u smislu određenja nacionalne literature). (...) No da se možda ne griješim prema Đuroviću pogrešno interpretirajući njegove poglede na ovaj problem jer lako je moguće da je Đurović imao u vidu jedan ‘regionalni princip’ kad je predlagao ‘crnogorsko pjesništvo’ umjesto ‘pjesništvo u Crnoj Gori’. U tom slučaju ispada da je Đuroviću bila pri pameti odrednica ‘bosansko-hercegovačka’ ili ‘vojvođanska poezija’. Ali da je imao u vidu taj ‘regionalni princip’ onda bi se po prirodi stvari zadovoljio upravo ovim određenjem ‘u Crnoj Gori’“⁴⁸. Ovaj bi odgovor Dubaka, da se kojim slučajem bira, mogao poslužiti kao ogledni primjer tradicionalističko-klerikalnoga pristupa crnogorskoj literaturi i jezikoslovlju koji je svoju punu snagu imao 90-ih godina prošloga vijeka⁴⁹.

⁴⁶ Kratki tekst o panorami *Novije pjesništvo u Crnoj Gori* Miroslava Đurovića (Miroslav Đurović, „Kvazipoezija ili psovačko nadmetanje“, *Pobjeda*, god. 37, br. 6094, str. 11) izazvao je revolt pojedinih *naših* pjesnika: Radojice Boškovića, Budimira Dubaka i Radomira Uljarevića. Ako se Boškovićevu tekstu (Radojica Bošković, „Čistunstvo sa ukusom dogmatizma“, *Pobjeda*, god. 37, br. 6113, str. 11) može što god priznati vezano za upotrebu psovki u poeziji (iako ne i za njihovu (zlo)upotrebu u ovoj panorami), dotle su tekstovi Radomira Uljarevića (Radomir Uljarević, „Što se brani kad se ne odbrani“, *Omladinski pokret*, god. 41, br. 105, str. 17. i „Kvazipoezija i ‘moralno’ podmetanje“, isto) ništa drugo do *pseudopsovački* odgovori na priređenu *pseudopsovačku* panoramu – krcati neodmjerenim i necivilizovanim riječima prema Đuroviću – stoga ih i ne treba detaljnije komentarisati.

⁴⁷ Miroslav Đurović, „Kvazipoezija ili psovačko nadmetanje“, *Pobjeda*, god. 37, br. 6094, str. 11.

⁴⁸ Budimir Dubak, n. d., str. 18.

⁴⁹ Skupini tekstova u kojima je Đurović branio integritet crnogorske književnosti a samim tim i kulture pridružuju se, osim navedenih, i članci: „Crnogorska poezija opet prećutana“ i „(Ne)jasni kriterijumi – otkud Crnogorci u *Istoriji srpske književnosti* Jovana Deretića“. Dok je u polemičkim tekstovima Đurović sasvim opravdano doveo u pitanje antologijske izbore gore navedenih crnogorskih autora, u člancima o izboru *Poezije jugoslovenskih naroda (1945–1975)* Aleksandra Petrova (Miroslav Đurović, „Crnogorska poezija opet prećutana“, *Pobjeda*, god. 31, br. 3434, 1975, str. 11) i *Istoriji srpske književnosti* Jovana Deretića (Miroslav Đurović, „(Ne)jasni kriterijumi – otkud Crnogorci u *Istoriji srpske književnosti* Jovana Deretića“, *Pobjeda*, god. 40, br. 6504, 1984, str. 9) Đurović je ukazao

Za razliku od genitivno naslovljene panorame, kolekciji vulgarizovanih *novijih pjesmuljaka*, o *Antologiji moderne crnogorske poezije*, već po samome naslovu članka – „Ni antologija, ni moderna, ni crnogorska“⁵⁰ – Đurović se odredio prema njenim estetskim i književnokritičkim dometima. Objavljena u kraljevačkom časopisu za književnost, kulturu i umjetnost *Povelja oktobra*⁵¹, u prvom broju za 1984. godinu, priređivača Budimira Dubaka, *Antologija moderne crnogorske poezije* za Đurovića nipošto nije zbirka antologijskog „najljepšeg pjesništva“, nije ni moderna „jer bi trebalo da označava savremenu poeziju“, a isto tako ni crnogorska zbog „sporne pripadnosti pojedinih pjesnika

na tradicionalističke zablude srpske književne istoriografije. U članku „Crnogorska poezija opet prećutana“ povodom izbora jugoslovenske poezije (1945–1975) Aleksandra Petrova Đurović je naglasio da on ne predstavlja pravi prikaz crnogorske poezije i da je neprihvatljiva teza po kojoj pisci iz Crne Gore nastanjeni u drugim sredinama treba da pripadaju drugim nacionalnim literaturama. Za izbor jugoslovenske poezije (1945–1975) Đurović je rekao: „Inače, mnogi pjesnici i nepjesnici nijesu krivi što su se našli u Petrovljevom izboru. Međutim, ukoliko su loše zastupljene pjesme slika samog sastavljača, utoliko odsustvo Gustava Krkleca, Dobrice Cesarića, Mateja Bora, Dragutina Tadijanovića i drugih pjesnika iz izbora ‘Poezija jugoslovenskih naroda 1945–1975’ nije samo potvrda njegove uskogrudnosti, već i odsustvo svih umjetničkih kriterija. S tim u vezi, vrlo je simptomatično da u ponuđenom izboru nijesu našli svoje mjesto istaknuti pjesnici jugoslovenskih narodnosti samo zbog toga što sastavljač, recimo, nije znao albanski ili mađarski jezik i nije se ‘osećao sposobnim’ da sudi o toj poeziji, kao što se nije osjećao sposobnim da presudi savremenoj crnogorskoj poeziji, koja nije ni poezija jednog dijalekta ni poezija jedne oblasti (podvukao M. Đ.) već moderna transpozicija sna i jave naše stvarnosti, ispisana na čistom srpskohrvatskom jeziku. Uzalud se Aleksandar Petrov pita na kraju predgovora: ‘Jer šta je poezija ako nije i zajedništvo?’, kad njegovo pitanje ostaje verbalni uzdah bez odgovora, isto kao što ni ponuđeni izbor ne služi plemenitim ciljevima poezije i zajedništva“. Retirajući crnogorsku književnost kao provincionalnu, kao književnost jednoga dijela srpske, u drugome slučaju, Deretićevoj *Istoriji*, Đurović je izdvojio nekolike metodološke nedosljednosti: pripadnost pisaca nacionalnim literaturama (u ovom slučaju crnogorskoj), zbog čega se, opravdano se pitao Đurović, nijesu u *Istoriji* našli hrvatski i bosansko-hercegovački pisci koji su stvarali u Beogradu, budući da se Deretić služio „beogradskim ključem“. Odsustvo odgovora na postavljena pitanja, književnoistorijski i metodološki promašaji u koncipiranju pomenute *Istorije srpske književnosti* naveli su Đurovića da zaključi: „U svojem Uvodu *Istoriji*, Deretić, pored ostalog, kaže i ovo: ‘Mi možemo danas govoriti ne samo o jugoslovenskim nacionalnim literaturama kao o zasebnim pojavama, nego i o književnosti srpskohrvatskog jezika i o jugoslovenskoj književnosti kao o složenim celinama’. Zašto u kreiranju svoje *Istorije* Deretić nije bio dosljedniji meditacijama iz Uvoda? Onda bismo, možda, dobili *Istoriju književnosti srpskohrvatskog jezika*. Otkuda, inače, crnogorski pisci po drugi put među Srbima, u Deretićevoj *Istoriji*. Ili, možda greškom knjiga nije nazvana *Istorija srpske i crnogorske književnosti*?“

⁵⁰ Miroslav Đurović, „Ni antologija, ni moderna, ni crnogorska“, *Pobjeda*, god. 40, br. 6663, 1984, str. 10.

⁵¹ Pomenuta antologija objavljena je i kao monografija. O njenom, po mišljenju Đurovića, *polulegalnom* objavljivanju videti detaljnije u: Miroslav Đurović, „Tri lica jedna antologije“, *Pobjeda*, god. 40, br. 6684, str. 8.

crnogorskoj poeziji⁵². Pored tzv. „surogat predgovora“, autorā koji nijesu imali sreću da uđu u *Antologiju moderne crnogorske poezije* (Janko Đonović, Radonja Vešović, Mihailo Vuković, Ivan Ceković, Milo Bošković, Husein Bašić itd.), rečenim izborom dominira poezija Matije Bečkovića (njegove dvije poeme zauzele su, po tvrđenju Đurovića, blizu četvrtinu knjige) iako je za njega Bečkovićeve pripadnost našoj poeziji sporna, „pa makar bio i ‘najcrnogorskiji pjesnik’, iz prostog razloga što se Bečković sam opredijelio kao srpski pjesnik i što je zastupljen u svim antologijama savremene srpske poezije“⁵³.

U cjelokupnom književnokritičkom opusu Miroslava Đurovića posebno mjesto pripada brojnim njegovim prikazima (ponajviše objavljivanim u *Pobjedi*) kao i esejima posvećenim crnogorskim pjesnicima. Liše radova o Radovanu Zogoviću i Dušanu Kostiću čije je gotovo sve pjesničke zbirke u formi prikaza Đurović predstavio u ondašnjoj crnogorskoj i jugoslovenskoj periodici, prikaza pjesničkih ostvarenja brojnih drugih crnogorskih i južnoslovenskih stvaralaca, svojim obimom a ponajprije svojom književnoteorijskom zaokruženošću izdvajaju se sljedeći eseji: „Pjesnik pobune i iskoni – Mirko Banjević“⁵⁴, „Poezija Stefana Mitrovića“⁵⁵, „Pjesnik crnih brda – zapis o pjesniku Mihailu Vukoviću“⁵⁶, „Suženi prostor i skraćeno vrijeme u poeziji Aleksandra Lesa Ivanovića“⁵⁷ i dva rada o crnogorskoj poeziji – „Leksika u savremenom crnogorskom pjesništvu“⁵⁸ i „Lim u crnogorskoj poeziji“⁵⁹. U svim se ovim radovima prepoznaju osobenosti Đurovićeve književnoteorijskog i književnokritičkog pristupa: esejističko-poetski stil, dijahronijska upućenost u tokove savremene crnogorske literature, prepoznavanje čvorišnih mjesta u poeziji naših pjesnika kao i uočavanje niza poetskih specifičnosti u njihovim radovima, koje su, po pravilu, zaobilazili naša tradicionalna književna istoriografija i kritika.

Postojano interesovanje za poeziju Radovana Zogovića – danas gotovo zaboravljeno – monografija napisana u čast crnogorskoga pjesnika i književnika Dušana Kostića, priređivanje izbora iz poezije poginulih pjesnika-ratnika

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Miroslav Đurović, „Pjesnik pobune i iskoni“, *Ovdje*, god. 11, br. 119, 1979, str. 6.

⁵⁵ Miroslav Đurović, „Poezija Stefana Mitrovića“, *Ovdje*, god. 17, br. 191, 1985, str. 10.

⁵⁶ Miroslav Đurović, „Pjesnik crnih brda – zapis o pjesniku Mihailu Vukoviću“, *Stvaranje*, god. 44, br. 5–6, 1989, str. 623–625.

⁵⁷ Miroslav Đurović, „Suženi prostor i skraćeno vrijeme u poeziji Aleksandra Ivanovića“, *Ovdje*, god. 8, br. 84, 1976, str. 5–6.

⁵⁸ Miroslav Đurović, „Leksika u savremenom crnogorskom pjesništvu“, u: *Bliže i dalje od tradicije: savremena crnogorska poezija*, okrugli sto lista *Ovdje*, Titograd, 15. februara 1980. godine, *Ovdje*, 1980, str. 77–85.

⁵⁹ Miroslav Đurović, „Lim u crnogorskoj poeziji“, *Stvaranje*, god. 26, br. 4, 1971, str. 503–511.

crnogorskoga pokreta socijalne literature, antologičarski angažman iskazan kroz *Antologiju savremene crnogorske poezije* i brojni prikazi i eseji posvećeni našoj nacionalnoj poeziji – kratak je sažetak dvodecenijskoga kritičarskog rada crnogorskoga pjesnika, esejista, putopisca, antologičara i književnoga kritičara Miroslava Đurovića. Ostajući u svim radovima autentičan i svoj, ne povodeći se za tada važećim književnokritičkim usmjerenjima, Miroslav Đurović ostavio je po mnogo čemu osobeno djelo. Njega ni po obimu, ni po teorijskoj izgrađenosti ne možemo svrstati u najznačajnija književnokritička dostignuća crnogorske nauke o književnosti, ali njegovu specifičnost, umjesto bilo kakvoga zaključka, možda ponajbolje mogu pokazati izdvojeni citati iz osvrta na Đurovićeve pjesnička, prozna i kritičarska ostvarenja: „pjesnik je više osjećao stvari nego ih osmišljao“⁶⁰ (o poeziji); „više naklonjen lirskoj meditaciji no racionalnom rasuđivanju, Đurović je napisao putopis duboko ličan, nadahnut i istinit na svoj način“⁶¹ (o putopisima); „nedostaje u ovoj knjizi (*Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*, pr. N. P.) više naučnog aparata, knjiga je lišena stroge akribije i metodološke principijelnosti, ali je, umesto toga, obogaćena spontanim i racionalnim rasuđivanjem“⁶² (o književnokritičkoj monografiji); „sastavljač antologije više se oslanjao na svoje poetsko osećanje nego na logičnu mapu rasuđivanja, koja karakteriše druge slične izbore“ (o antologiji).⁶³ Navedeni citati zapravo su dokaz da se do valjanih književnokritičkih rezultata može doći i bez insistiranja na šturom i pokatkad ispraznom teorijsko-metodološkom formalizmu. U vrijeme aktuelizovanja one surove angloameričke akademske poštapalice: *publish or perish* (*objavi ili nestani*), kad su pravi tumači poezije rijetki, dvodecenijsko književnokritičko djelo Miroslava Đurovića vrijedan je doprinos savremenoj književnoj montenegristici.

⁶⁰ Ratko Deletić, „Stranice života – stranice poezije (zapis o poeziji Miroslava Đurovića)“, u: Miroslav Đurović, *Ždral u magli*, Izdavačka kuća Komovi Andrijevića, Andrijevića, 2007.

⁶¹ Dragomir Popnakov, „Putovanje kao savremena religija“, *Letopis Matice srpske*, god. 158, knj. 430, br. 3 (sept. 1982), str. 356.

⁶² Voja Marjanović, „Miroslav Đurović – ‘Lirski šapat svijetu’“, *Stremljenja*, br. 6, Priština, 1985, str. 161.

⁶³ Radomir Ivanović, „Antologijska prezentacija (Na marginama izbora Miroslava Đurovića – ‘Savremena crnogorska poezija’)“, *Odjek*, god. 28, br. 8, 1975, str. 15.

Bibliografija

- „Antologija crnogorske književnosti IX–XX vijek“, *Stvaranje*, br. 10, Titograd, 1976.
- Bošković, Radojica: „Čistunstvo sa ukusom dogmatizma“, *Pobjeda*, br. 6113, 1982, str. 11.
- Delečić, Ratko: „Nema ih... jer su htjeli biti“, *Stvaranje*, god. 39, br. 4, 1984, str. 535–536.
- Delečić, Ratko: „Stranice života – stranice poezije (zapis o poeziji Miroslava Đurovića)“, u: Miroslav Đurović, *Ždral u magli*, Izdavačka kuća Komovi Andrijevića, Andrijevića, 2007.
- Drašković, Čedomir: „Životom i stihom“, Miroslav Đurović, *Cetinjski list*, god. 8, br. 188, 1983, str. 2.
- Drašković, Nada: *Bio-bibliografija Miroslava Đurovića*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.
- Dubak, Budimir: „Et(n)ički čista književna republika Miroslava Đurovića“, *Omladinski pokret*, god. 41, br. 105, 22. 12. 1982, str. 18.
- Đurović, Miroslav: „(Ne)jasni kriterijumi – otkud Crnogorci u *Istoriji srpske književnosti* Jovana Deretića“, *Pobjeda*, god. 40, br. 6504, 1984, str. 9.
- Đurović, Miroslav: „Advokat i teoretik poezije“, *Pobjeda*, br. 6120, 1982, str. 11.
- Đurović, Miroslav: „Antologija bez mladosti“, *Borba*, god. 56, br. 41, 1977, str. 2.
- Đurović, Miroslav: „Crnogorska poezija opet prećutana“, *Pobjeda*, god. 31, br. 3434, 1975, str. 11.
- Đurović, Miroslav: „Jevrem Brković – pjesnik brđanske zemlje“, *Književna kritika*, god. 9, br. 3, 1978, str. 101–107.
- Đurović, Miroslav: „Kritički i pjesnički razgovor sa tradicijom“, *Izraz*, 1977, str. 345–350.
- Đurović, Miroslav: „Kvazipoezija ili psovačko nadmetanje“, *Pobjeda*, br. 6094, 1982, str. 11.
- Đurović, Miroslav: „Leksika u savremenom crnogorskom pjesništvu“, u: *Bliže i dalje od tradicije: savremena crnogorska poezija*, okrugli sto lista *Ovdje*, Titograd, 15. februara 1980. godine, *Ovdje*, 1980, str. 77–85.
- Đurović, Miroslav: „Lim u crnogorskoj poeziji“, *Stvaranje*, god. 26, br. 4, 1971, str. 503–511.
- Đurović, Miroslav: „Majakovski i Zogović“, u: *Radovan Zogović, pjesnik i čovjek (zbornik radova)*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1988, str. 307–323.

- Đurović, Miroslav: „Ni antologija, ni moderna ni crnogorska“, *Pobjeda*, br. 6621, 1984, str. 9.
- Đurović, Miroslav: „Pjesnička zaostavština Radovana Zogovića“, *Ovdje*, god. 20, br. 230–231, 1988, str. 3–4.
- Đurović, Miroslav: „Pjesničke kobi (I)“, *Dalje*, god. 8, br. 25–26, 1988/89, str. 8–14.
- Đurović, Miroslav: „Pjesničke kobi (II)“, *Dalje*, god. 9, br. 28–29, 1989, str. 111–122.
- Đurović, Miroslav: „Pjesnik crnih brda – zapis o pjesniku Mihailu Vukoviću“, *Stvaranje*, god. 44, br. 5–6, 1989, str. 623–625.
- Đurović, Miroslav: „Pjesnik pobune i iskonji“, *Ovdje*, god. 11, br. 119, 1979, str. 6.
- Đurović, Miroslav: „Pobjednik i poraženi (o ljubavnoj poeziji Radovana Zogovića“, *Ovdje*, god. 18, br. 208, 1986, str. 5–6.
- Đurović, Miroslav: „Poema o borbi za slobodu – o ‘Došljacima’ Radovana Zogovića“, *Ovdje*, god. 10, br. 113, 1978, str. 11–12.
- Đurović, Miroslav: „Poezija borbe i čovječstva“, u: *Savremena crnogorska poezija*, Odzivi, Bijelo Polje, 1974.
- Đurović, Miroslav: „Poezija Stefana Mitrovića“, *Ovdje*, god. 17, br. 191, 1985, str. 10.
- Đurović, Miroslav: „Porijeklo i značenje kostićevske sjete“, u: *Književno djelo Dušana Kostića (zbornik radova)*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1990, str. 147–154.
- Đurović, Miroslav: „Sa Radovanom Zogovićem, lično“, *Pobjeda*, br. 8443–8469, 1989.
- Đurović, Miroslav: „Smrt i pjesnička vidovitost“, *Ovdje*, god. 14, br. 155, 1982, str. 18.
- Đurović, Miroslav: „Suženi prostor i skraćeno vrijeme u poeziji Aleksandra Ivanovića“, *Ovdje*, god. 8, br. 84, 1976, str. 5–6.
- Đurović, Miroslav: „Tri lica jedne antologije“, *Pobjeda*, br. 6684, 1984, str. 8.
- Đurović, Miroslav: „Zamagljivanje stvari“, *Pobjeda*, br. 6677, 1984, str. 10.
- Đurović, Miroslav: *Daleka zvijezda*, Narodna biblioteka „Radosav Ljumović“, Titograd, 1981.
- Đurović, Miroslav: *Hljeb*, Komovi, Andrijevića, 2006.
- Đurović, Miroslav: *Lirski šapat svijetu – esej o Dušanu Kostiću*, NIO Univerzitetska riječ, Titograd, 1984.
- Đurović, Miroslav: *Listaj goro*, Opštinski odbor SUBNOR-a Titograd, Titograd, 1985.

- Đurović, Miroslav: *Poezija Radovana Zogovića*, Univerzitetska riječ, Nik-
šić, 1990.
- Đurović, Miroslav: *Savremena crnogorska poezija*, Odzivi, Bijelo Polje,
1974.
- Đurović, Miroslav: *Udes pjesnika*, Komovi, Andrijevića, 2005.
- Đurović, Miroslav: *Ždral u magli*, Izdavačka kuća Komovi Andrijevića,
Andrijevića, 2007.
- Đurović, Miroslav: *Životom i stihom (Crnogorski pjesnici pali u NOR-u i*
Španiji), Pobjeda, Titograd, 1983.
- Ivanović, Radomir: „Antologijska prezentacija (Na marginama izbora Mi-
roslava Đurovića, ‘Savremena crnogorska poezija’“, *Odjek*, god. 28, br. 8,
1975, str. 15.
- Jokić, Branko: „Antologijom ka pjesničkim vrijednostima“, *Sloboda*, god.
15, br. 324, 1975, str. 5.
- Kostić, Dušan: „Pomenik ili spomenik“, *Pobjeda*, god. 39, br. 6417, 1983,
str. 9.
- Kralj, Milo: „Pjesnik pobune i ljubavi“, *Stvaranje*, god. 36, br. 7, 1981, str.
945–947.
- Marjanović, Voja: „Miroslav Đurović, ‘Lirski šapat svijetu’“, *Stremljenja*,
god. 23, br. 6, 1985, str. 159–161.
- Marković, Momir: „Protiv zaborava“, (intervju s Miroslavom Đurovićem),
Pobjeda, god. 30, br. 3269, 1974, str. 10.
- Popnakov, Dragomir: „Putovanje kao savremena religija“, *Letopis Matice*
srpske, god. 158, knj. 430, br. 3 (sept. 1982), str. 356.
- Racković, Nikola: „Vreme i vrednosti“, *Književna kritika*, god. 6, br. 1,
januar – februar 1975, str. 123–124.
- Radoman, Aleksandar: „Istoričar književnosti Milorad Stojović“, *Matica*,
god. 15, br. 59, 2014, str. 325–350.
- Stojović, Milorad: *Antologija crnogorske poezije*, 1972. Dodati podatke
- Trifković, Risto: „Čovjekovanje: na prelazu iz prošlosti u sadašnjost i bu-
dućnost (Crnogorska novija poezija kroz vizir dveju antologija)“, *Bagdala*,
god. 18, br. 207–208, 1976, str. 28–29.
- Uljarević, Radomir: „Kvazipoezija i moralno podmetanje“, *Omladinski*
pokret, god. 41, br. 105, 22. 12. 1982, str. 17.
- Uljarević, Radomir: „Što se brani kad se ne odbrani“, *Omladinski pokret*,
god. 41, br. 105, 22. 12. 1982, str. 17.
- V., R.: „Lirska geografija“, *Pobjeda*, god. 30, br. 3269, str. 10.
- Vuković, Bećir: „Za kritičkiji pristup“, *Pobjeda*, br. 6663, 1984, str. 10.
- Vuković, Čedo: „Govor sa svojim vremenom“, *Pobjeda*, god. 40, br. 6789,
1984, str. 10.

- Vuković, Čedo: „O knjizi Miroslava Đurovića ‘Lirski šapat svijetu’, *Spo-*
ne, god. XVI, br. 1, Nikšić, 1984, str. 84–86.
- Vuković, Vladeta: „Savremena crnogorska poezija“, u: *Eseji i kritike*,
Jedinstvo, Priština, 1980, str. 157–161.

Nikola POPOVIĆ

MONTENEGRIN POETRY IN MIROSLAV ĐUROVIĆ'S INTERPRETATION

In this paper, the author gives an overview of the contribution of Miroslav Đurović to the study of Montenegrin poetry. For more than two decades of presence in the Montenegrin literary criticism scene, almost consistently devoted to the study of poetry, Miroslav Đurović has left behind thematically diverse body of work, as he engaged not only in the work on anthologies and collections but also reflected on significant Montenegrin poets of the second half of the twentieth century, with two Montenegrin classic poets in the central place – Radovan Zogović and Dušan Kostić.

Key words: *Miroslav Đurović, Radovan Zogović, Dušan Kostić, Montenegrin twentieth century poetry*